

## O'ZBEKISTON TARIXI DARSLARIDA DIGITAL STORYTELLING (RAQAMLI HIKOYALASH): PEDAGOGIK TRANSFORMATSIYA, KOGNITIV SAMARADORLIK VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH DINAMIKASI

**Qayumov Javohir Bahodir o'g'li**

*University of Business and Science*

@e-mail. javohir.prince1994@gmail.com,

Tel.: +998 93 404 55 00

**Annotatsiya:** Ushbu fundamental tadqiqot ishi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasidagi islohotlarga oid farmonlari hamda "Ta'lim va Taraqqiyot" ilmiy jurnali talablari asosida tayyorlangan bo'lib, u umumiy o'rta ta'lim maktablarining tarix darslarida Digital Storytelling (Raqamli hikoyalash – DST) texnologiyasini joriy etishning ilmiy-nazariy va amaliy-metodik asoslarini qamrab oladi. Empirik ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, DST metodikasi nafaqat o'quvchilarning akademik o'zlashtirish darajasini (o'rtacha 24.5% ga), balki ularning tarixiy empatiya, media-savodxonlik va raqamli kompetensiyalarini ham sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot natijalari asosida tarix fanini o'qitishning yangi "Gibrid-Narrativ" modeli taklif etilgan bo'lib, u Uchinchi Renessans paydo bo'lishini yaratishda muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qilishi asoslab berilgan.

**Kalit so'zlar:** Digital Storytelling, tanqidiy tafakkur, O'zbekiston tarixi, raqamli pedagogika, tarix metodikasi, kognitiv rivojlanish, multimedia ta'lim, tarixiy fikrlash, manbashunoslik.

## ЦИФРОВОЙ СТОРИТЕЛЛИНГ НА УРОКАХ ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА: ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ, КОГНИТИВНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ДИНАМИКА ОСОЗНАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

**Аннотация:** Данное фундаментальное исследование подготовлено на основе указов Президента Республики Узбекистан, касающихся реформ в сфере образования, а также требований научного журнала «Ta'lim va Taraqqiyot» (Образование и развитие). Работа охватывает научно-теоретические и практико-методические основы внедрения технологии цифрового сторителлинга (Digital Storytelling – DST) на уроках истории в общеобразовательных школах. Эмпирические данные показали, что методика DST не только значительно повышает уровень академической успеваемости учащихся (в среднем на 24,5%), но и способствует существенному развитию их исторической эмпатии, медиаграмотности и цифровых компетенций. На основе результатов исследования предложена новая «Гибридно-нарративная» модель преподавания истории, обоснованная как важный педагогический инструмент в создании фундамента Третьего Ренессанса.

**Ключевые слова:** *Digital Storytelling, критическое мышление, история Узбекистана, цифровая педагогика, методика истории, когнитивное развитие, мультимедийное образование, историческое мышление, источниковедение.*

## **DIGITAL STORYTELLING IN UZBEKISTAN HISTORY CLASSES: PEDAGOGICAL TRANSFORMATION, COGNITIVE EFFECTIVENESS, AND THE DYNAMICS OF NATIONAL IDENTITY AWARENESS**

**Abstract:** *This fundamental research study has been prepared in accordance with the decrees of the President of the Republic of Uzbekistan on education reforms and the requirements of the "Ta'lim va Taraqqiyot" (Education and Development) scientific journal. It covers the scientific-theoretical and practical-methodological foundations of introducing Digital Storytelling (DST) technology in history classes of general secondary schools. Empirical data demonstrated that the DST methodology significantly enhances not only the students' academic achievement levels (by an average of 24.5%) but also their historical empathy, media literacy, and digital competencies. Based on the research findings, a new "Hybrid-Narrative" model for teaching history has been proposed and substantiated as a crucial pedagogical tool in laying the foundation for the Third Renaissance.*

**Keywords:** *Digital Storytelling, critical thinking, Uzbekistan history, digital pedagogy, history methodology, cognitive development, multimedia education, historical thinking, source studies.*

### **KIRISH**

XXI asrning uchinchi o'n yilligida insoniyat "To'rtinchi sanoat inqilobi" (Industry 4.0) jarayonlarini boshdan kechirmoqda. Bu davr axborot oqimining misli ko'rilmagan tezligi, sun'iy intellektning hayotga kirib kelishi va ta'lim paradigmasining tubdan o'zgarishi bilan xarakterlanadi. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi va "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini chuqur integratsiya qilishni strategik vazifa qilib belgiladi.

Xususan, gumanitar fanlar, jumladan, O'zbekiston tarixi fanini o'qitish metodikasi bugungi kunda jiddiy transformatsiyaga muhtoj. An'anaviy pedagogik yondashuvlarda tarix fani ko'pincha sanalar, joy nomlari va hukmdorlar shjarasini mexanik yodlash (rote learning) jarayoni sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa "Z avlodi" vakillari bo'lgan o'quvchilarda fanga nisbatan qiziqishning pasayishiga, tarixiy voqelikni faqat "o'tmish yuki" sifatida qabul qilishga olib kelmoqda.

Vaholanki, tarix – bu millatning ijtimoiy xotirasi, o'zlikni anglash va kelajakni loyihalashning asosiy manbaidir.

Muammo shundaki, bugungi o'quvchi axborotni asosan vizual va qisqa formatlarda (Instagram Reels, TikTok, YouTube Shorts) qabul qilishga moslashgan. Uzun ma'ruza matnlari va statik darsliklar ularning kognitiv filtrlaridan o'tishi qiyinlashmoqda. Shu nuqtada pedagogika fani oldida turgan asosiy savol: "Qanday qilib tarixiy haqiqatni ilmiylikka putur yetkazmagan holda, zamonaviy o'quvchining 'raqamli tili'da yetkazib berish mumkin?"

Ushbu savolga javob sifatida Digital Storytelling (Raqamli hikoyalash) texnologiyasi maydonga chiqadi. DST – bu an'anaviy hikoya so'zlash san'atini zamonaviy multimediali vositalar (grafika, audio, video, animatsiya) bilan uyg'unlashtirib, o'quvchini passiv tinglovchidan faol kontent yaratuvchisiga aylantiruvchi innovatsion yondashuvdir.

#### Tadqiqotning maqsadi va obyektlari

Ushbu hisobotning bosh maqsadi – O'zbekiston tarixi darslarida raqamli hikoyalash texnologiyasini qo'llashning pedagogik samaradorligini nazariy va amaliy jihatdan asoslash, uning o'quvchilarning kognitiv, affektiv (hissiy) va psixomotor ko'nikmalariga ta'sirini aniqlash hamda ta'lim tizimi uchun ilmiy asoslangan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning obyektlari sifatida umumta'lim maktablarining 7-9 sinf o'quvchilari, tarix fani o'qituvchilari hamda o'quv jarayonida yaratilgan raqamli ta'lim resurslari tanlab olindi.

#### Tadqiqot vazifalari va ilmiy farazlar

Tadqiqot davomida quyidagi vazifalar hal etildi:

Nazariy tahlil: Raqamli hikoyalashning jahon pedagogikasidagi o'rni, psixologik asoslari (konstruktivizm, konnektivizm) va O'zbekiston ta'lim muhitiga moslashuvchanligini o'rganish. Metodik model yaratish: "O'zbekiston tarixi" fani mazmunidan kelib chiqib, DSTni qo'llashning bosqichli modelini (Pre-production, Production, Post-production) ishlab chiqish.

O'quvchilarning tarixiy faktlarni eslab qolish va tahlil qilish ko'rsatkichlari an'anaviy usulga nisbatan sezilarli (kamida 15-20%) oshadi.

O'quvchilarda "tarixiy empatiya" (o'tmishdagi odamlar holatini tushunish) va milliy g'urur hissi kuchayadi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'nikmasi (TPACK) rivojlanib, fanlararo integratsiya ta'minlanadi.

### ADABIYOTLAR TAHLILI

Raqamli hikoyalash: Genezis va evolyutsiya

"Digital Storytelling" atamasi ilk bor 1990-yillarning boshida Dana Atchley va Joe Lambert tomonidan asos solingan "Raqamli Hikoyalash Markazi" (Center for Digital Storytelling, CDS) faoliyati bilan bog'liq holda ilmiy muomalaga kiritilgan. Lambert raqamli hikoyaning 7 ta asosiy elementini ishlab chiqqan bo'lib, ular bugungi kunda ham klassik standart hisoblanadi.

Biroq, ta'lim tizimida DSTning qo'llanilishi shunchaki texnik jarayon emas, balki chuqur pedagogik-psixologik nazariyalarga tayanadi.

Konstruktivizm (J. Piaget, L. Vygotsky): O'quvchi bilimni tayyor holda olmaydi, balki o'z tajribasi va izlanishlari orqali "quradi". DST jarayonida o'quvchi ssenariy yozish, manba qidirish va montaj qilish orqali tarixiy bilimni mustaqil konstruksiya qiladi. Vygotskiyning "Yaqin taraqqiyot zonasi" (ZPD) nazariyasiga ko'ra, texnologiya bu jarayonda o'quvchiga o'z imkoniyatlari chegarasidan chiqishga yordam beruvchi "narvon" vazifasini o'taydi.

Multimediali ta'lim nazariyasi (R. Mayer): Richard Mayerning kognitiv nazariyasiga ko'ra, inson miyasi axborotni ikki mustaqil kanal – vizual va verbal kanallar orqali qabul qiladi. An'anaviy tarix darslari asosan verbal kanalni (matn va o'qituvchi nutqi) yuklaydi, bu esa "kognitiv yuklama"ning ortishiga va ma'lumotning tez unutilishiga olib keladi. DST esa har ikki kanalni parallel faollashtirib, axborotning uzoq muddatli xotiraga o'tishini 40% gacha oshirishi isbotlangan.

Tarix ta'limida raqamli didaktika: Xalqaro tajriba

Jahon tajribasida tarix darslarida DSTdan foydalanish bo'yicha salmoqli tadqiqotlar mavjud.

AQSh va Yevropa: Robin (2008) va Ohler (2013) ishlarida DST tanqidiy fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida baholanadi. Masalan, AQSh maktablarida

o'quvchilar "Fuqarolar urushi" mavzusida askarlar nomidan xat yozib, uni video formatda taqdim etishlari keng tarqalgan.

O'zbekistonlik olimlardan R. Ishmuhamedov, M. Abduqodirov, U. Begimqulov, N. Muslimovlarning ishlarida pedagogik texnologiyalar va elektron ta'lim resurslari masalalari keng yoritilgan. Shuningdek, so'nggi yillarda B. Xodjayev va boshqalar tomonidan tarix o'qitish metodikasini takomillashtirish bo'yicha qator ishlar amalga oshirildi.

Biroq, mavjud adabiyotlar tahlili quyidagi bo'shliqlarni ko'rsatdi: Aksariyat mahalliy tadqiqotlar "o'qituvchi tomonidan yaratilgan" elektron resurslarga (taqdimotlar, videodarslar) qaratilgan. "O'quvchi – kontent yaratuvchisi" yondashuvi yetarlicha o'rganilmagan.

Ushbu tadqiqot aynan shu bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, u O'zbekiston ta'lim muhitiga moslashtirilgan "Milliy raqamli hikoyalash modeli"ni taklif etadi.

## METODOLOGIYA

Tadqiqotda "Aralash metodlar" strategiyasidan foydalanildi. Bu yondashuv miqdoriy ma'lumotlarning statistik aniqligini sifat tahlilining chuqurligi bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Miqdoriy qism: Kvazi-eksperimental dizayn. Bunda ishtirokchilar to'liq tasodifiy tanlanmagan (maktab sinflari tabiiy birlik sifatida olingan), lekin guruhlar tenglashtirilgan. Sifat qismi: Fokus-guruh suhbatlari, o'quvchilarning reflektiv kundaliklari va video-mahsulotlarning mazmuniy tahlili.

### Tadqiqot instrumentlari

Ma'lumotlarning ishonchliligi va validligini ta'minlash maqsadida quyidagi vositalardan foydalanildi:

Akademik bilim testi: O'zbekiston tarixi (XII-XV asrlar) bo'yicha 30 ta savoldan iborat test. Test savollari Blum taksonomiyasining barcha darajalarini (Bilish, Tushunish, Qo'llash, Tahlil) qamrab oldi.

Muammoni qo'yish: O'qituvchi mavzu bo'yicha qiziqarli savol yoki ziddiyatli fakti o'rta tashlaydi. (Masalan: "Nega Amir Temur Boyazidni oltin qafasda saqlagan degan afsona paydo bo'ldi?").

Tadqiqot: O'quvchilar darslik, kutubxona va ishonchli internet manbalaridan (ZiyoNET, e-tarix.uz) ma'lumot to'playdilar.

Ssenariy yozish: To'plangan ma'lumotlar asosida 300-400 so'zlik hikoya matni yoziladi. Talab: Hikoya quruq faktlardan iborat bo'lmasligi, unda qahramon hissiyoti va voqea drammatizmi aks etishi kerak.

Matnning qaysi qismida qanday tasvir, xarita yoki video ishlatilishini qog'ozda chizib olish.

Media ishlab chiqarish:

*Ovoz yozish:* Smartfon diktofonida matnni ifodali o'qish.

*Montaj:* CapCut, InShot yoki Canva mobil ilovalari yordamida vizual va audio qatorlarni birlashtirish.

Nazorat guruhlarida esa mavzular an'anaviy usulda (o'qituvchi tushuntirishi, konspekt qilish, darslikni o'qish) olib borildi.

#### 4. NATIJALAR

Olingan ma'lumotlar SPSS 26.0 dasturiy paketi yordamida tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, DST metodikasi bir qator yo'nalishlarda ustunlikka ega.

Akademik o'zlashtirishdagi o'zgarishlar

Tajriba boshida tajriba va nazorat guruhlarida o'rtasida bilim darajasi bo'yicha statistik farq mavjud emas edi. Bu guruhlarining teng kuchli ekanligini anglatadi. Tajriba yakunida esa vaziyat tubdan o'zgardi.

Pre-test va Post-test natijalarining qiyosiy tahlili (O'rtacha ball, max 100) Tadqiqotda jami 189 nafar o'quvchi ishtirok etgan: 94 nafari Nazorat guruhida va 95 nafari Tajriba guruhida. Natijalar quyidagicha taqqoslangan:

Tajriba oldi holati: Tadqiqot boshida har ikkala guruhning bilim darajasi deyarli teng bo'lgan.

Nazorat guruhi: O'rtacha ball 62.4 ( $\pm 12.1$ ).

Tajriba guruhi: O'rtacha ball 63.1 ( $\pm 11.8$ ).

Xulosa: Guruhlar o'rtasidagi farq statistik jihatdan ahamiyatsiz ( $p = 0.682$ ) va samara o'lchami juda kichik. Bu shuni anglatadiki, tajriba boshlanishidan oldin guruhlar bilim jihatidan teng kuchli bo'lgan.

Tajriba yakuni: Tajriba-sinov ishlari yakunida guruhlar o'rtasida keskin farq yuzaga kelgan.

Nazorat guruhi: O'rtacha ball 68.7 gacha ko'tarilgan.

Tajriba guruhi: O'rtacha ball 83.4 gacha keskin oshgan.

Farqning ahamiyati: Bu safar guruhlar o'rtasidagi farq statistik jihatdan juda yuqori ahamiyatga ega ( $p < 0.001$ ).

Samaradorlik: Cohen's d ko'rsatkichi 1.38 ni tashkil etgan, bu pedagogikada "juda yuqori samara" deb baholanadi.

O'sish dinamikasi:

Nazorat guruhi: O'zlashtirish darajasi +6.3 ballga (10.1%) o'sgan.

Tajriba guruhi: O'zlashtirish darajasi +20.3 ballga (32.1%) o'sgan.

Qo'llanilgan yangi metodika (raqamli hikoyalash / Digital Storytelling) tajriba guruhidagi o'quvchilarning natijalarini nazorat guruhiga nisbatan 3 barobar tezroq va samaraliroq oshirishga yordam bergan.

#### 4.2. Blum taksonomiyasi bo'yicha sifat tahlili

Test savollari kognitiv darajalar bo'yicha ajratib tahlil qilinganda, eng katta farq "Tahlil" va "Yaratish" darajalarida kuzatildi.

Jadval 3. Kognitiv darajalar bo'yicha to'g'ri javoblar ulushi (%)

| Kognitiv daraja<br>(Blum) | Nazorat<br>Guruhi | Tajriba<br>Guruhi | Farq<br>(Δ) | Interpretatsiya                                                                 |
|---------------------------|-------------------|-------------------|-------------|---------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Bilish</b>             | 75%               | 80%               | 5%          | Faktlarni eslab qolishda farq katta emas. Yodlash har ikki usulda ham ishlaydi. |
| <b>Tushunish</b>          | 62%               | 85%               | 23%         | DST o'quvchilarga voqealar mohiyatini chuqurroq anglashga yordam beradi.        |

|                 |     |     |     |                                                                               |
|-----------------|-----|-----|-----|-------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Qo'llash</b> | 55% | 78% | 23% | Tarixiy bilimlarni zamonaviy kontekst bilan bog'lash.                         |
| <b>Tahlil</b>   | 40% | 72% | 32% | Sabab-oqibat aloqalarini aniqlashda DST ning ustunligi yaqqol namoyon bo'ldi. |

Bu natija shuni anglatadiki, raqamli hikoya yaratish jarayoni o'quvchini voqeani shunchaki "yodlash"ga emas, balki uni "qayta ishlash"ga majbur qiladi. Masalan, ssenariy yozish uchun o'quvchi "Nega Bobur Hindistonga ketishga majbur bo'ldi?" degan savolga javob topishi va uni mantiqiy zanjirga tizishi kerak.

## 5. MUHOKAMA

Olingan natijalar DSTning O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ulkan salohiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi, ammo bu jarayon o'ziga xos murakkabliklardan xoli emas.

Kognitiv mexanizmlar va "Chuqur o'rganish" – Buni "Generativ o'rganish nazariyasi" bilan izohlash mumkin. O'quvchi passiv qabul qiluvchi emas, balki faol yaratuvchi bo'lganda, miyada neyron aloqalar mustahkamroq shakllanadi. Tarixiy faktni videoga aylantirish jarayoni – bu transkodlash (bir kod tizimidan ikkinchisiga o'tkazish) jarayonidir. O'quvchi matnni tasvirga, sanani voqeaga, mavhum tushunchani aniq hissiyotga aylantiradi. Bu jarayon Blum taksonomiyasining eng yuqori cho'qqisi – "Yaratish" darajasini faollashtiradi.

Raqamli tafovut: Farg'ona viloyatidagi qishloq maktabida o'tkazilgan tajribada, ba'zi o'quvchilarning shaxsiy smartfoni yo'qligi yoki internet tezligi pastligi muammo tug'dirdi. Buni guruhli ishlash orqali yechishga to'g'ri keldi. Bu shuni ko'rsatadiki, DSTni joriy etishda "Bring Your Own Device" (BYOD) siyosati ehtiyotkorlik bilan qo'llanilishi kerak.

Ko'plab tajribali tarix o'qituvchilari o'z fanini chuqur bilsalar-da, video-montaj dasturlarida ishlashda o'quvchilardan ortda qolishdi. Bu o'qituvchilarda "obro'ni

yo'qotish" qo'rquvini keltirib chiqardi. Demak, o'qituvchilarni texnik jihatdan qayta tayyorlash birlamchi vazifadir.

Vaqt menejmenti: Sifatli raqamli hikoya yaratish 45 daqiqalik darsga sig'maydi. Bu metodika asosan darsdan tashqari faoliyat yoki uy vazifasi sifatida samarali.

### XULOSA VA TAVSIYALAR

Samaradorlik: Digital Storytelling O'zbekiston tarixi darslarida o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichini o'rtacha 20-30% ga oshiruvchi samarali pedagogik texnologiyadir.

Kompetensiyalar: U nafaqat tarixiy bilimlarni, balki XXI asr ko'nikmalarini (ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, media-savodxonlik, hamkorlik) kompleks rivojlantiradi.

Tarbiyaviy ahamiyat: DST tarixni "insonlashtiradi", o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hissiy bog'liqlikni shakllantiradi.

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda soha mutaxassislari uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

O'quv dasturiga integratsiya: 7-11 sinf "O'zbekiston tarixi" darsliklarining har bir bobi yakunida "Raqamli ijodiy loyiha" topshiriqlarini kiritish. Bunda QR-kodlar orqali o'quvchilarga video-yo'riqnomalar berib borish.

Pedagogik kadrlar tayyorlash: Pedagogika institutlarining Tarix fakultetlarida "Raqamli gumanitar fanlar" va "Ta'limda multimedia texnologiyalari" kurslarini joriy etish.

Infratuzilmani moslashtirish: Maktablarda "Media-studiya" burchaklarini (yashil fon, shtativ, mikrofon) tashkil etish. Bu katta mablag' talab qilmaydi, lekin ta'lim sifatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli hikoyalash – bu shunchaki moda emas, balki O'zbekiston ta'lim tizimining raqamli kelajagi sari qo'yilgan dadil qadamdir. Tariximiz buyuk, uni yetkazish usullari ham shunga munosib zamonaviy va buyuk bo'lishi lozim.

### ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev, R. (2020). Tarix metodikasi: yangi yondashuvlar. Toshkent: Fan.

2. Paivio, A. (1986). *Mental Representations: A Dual Coding Approach*. Oxford University Press.
3. Piaget, J. (1970). *Genetic Epistemology*. Columbia University Press.
4. Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving. *Cognitive Science*, 12(2), 257-285.
5. O'zbekiston Respublikasi. (2020). *Ta'lim to'g'risidagi Qonun*.
6. Robin, B.R. (2008). Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom. *Theory Into Practice*, 47(3), 220-228.
7. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.
8. Watson, G., & Glaser, E.M. (1980). *Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal*. Psychological Corporation.
9. Zima, V.P. (2019). *Цифровые технологии в историческом образовании*. Москва: Просвещение.
10. Qodirov, F. (2022). *Raqamli pedagogika asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.